

Laténský hrob 67/2005 v Mlčechvostech, okr. Mělník – s pohřbem amazonky z oblasti Lotrinska ve středních Čechách?

La Tène period grave 67/2005 from Mlčechvosty (Distr. of Mělník) – with one armed amazon from Lorraine region in Central Bohemia?

La tombe laténienne no. 67 de Mlčechvosty, district de Mělník, d'une amazone de Lorraine en Bohême centrale?

Latènezeitliches Grab 67/2005 aus Mlčechvosty, Landkr. Mělník – Bestattung einer Amazone aus dem Gebiet Lothringen in Mittelböhmen?

Pavel Sankot

Abstrakt

V příspěvku jsou sledovány dosud ojedinělé příklady společného výskytu zbraní a typické kategorie ženského šperku – nákrčníku – v bojovníckém hrobě 18/2001 na pohřebišti v Mlčechvostech, okr. Mělník, odkrytém na jižním okraji obce, a naopak v bohatě vybaveném hrobu s výbavou starší ženy 67/2005 na pohřebišti na severním okraji obce, s nákrčníkem z oblasti Lotrinska a zároveň s kompletním mečem uloženým ve funkční poloze. Oba celky posuzujeme s ohledem na specifické podoby deponování v oblastech předpokládaného původu pohřbených a teoretické možnosti uchování v ritu pohřbů pravděpodobně exogenních jedinců. Z důvodu další potřebné diskuse je celý text uveden i ve francouzské verzi.

Abstract

The paper deals with the so far unique examples of graves in which weapons are combined with a typically female artefact category – a neck ring. This happens in the case of the warrior grave No. 18/2001 from the La Tène period cemetery in the southern part of the village of Mlčechvosty (Distr. Mělník, Central Bohemia) and the rich burial of an older woman No. 67/2005 from another cemetery in the northern part of the same village area. The latter grave contains a well preserved sword in functional position, together with a neck ring originating in the area of Lorraine, France. The character of burial practices in the regions of their hypothetical origin is further discussed, with regard to the possible explanation of the graves under study as burials of exogenous individuals. For the reasons of certainly future discussion is the paper published also in French.

Klíčová slova: Čechy střední – laténská kultura – hroby – výjimečná výbava z oblasti Lotrinska – výjimečné společné deponování šperků a zbraně

Key words: Central Bohemia – La Tène civilization – graves – exceptional finding from Lorraine region – exceptional deposition of arm in a woman's grave

Úvod

Nenápadná zpráva E. Štorcha (1911) uvádí, že hrob v Praze 9 – Hloubětíně odkrytý v roce 1909 obsahoval vedle železného meče a krouceného železného opasku i zlatý prsten a na krku i bronzový náhrdelník s polokulovitými konci s okrajovým žebírkem, blízký v typologii E. Millet (2008, 95 ff.) typu B32. Obdobná situace společného výskytu zbraní a bronzového nákrčníku byla v Čechách identifikována znovu až díky výzkumu hrobu 18/2001 M. Jančem v Mlčechvostech, okr.

Mělník, v poloze „Na svini“, nacházejícím se na jižním okraji obce a z dalšího výzkumu hrobu 67/2005 I. Sýkorovou a O. Levínským v roce 2005 na severním okraji stejné obce. Vzhledem k zániku nálezů a další dokumentace hrobu 18/2001 při katastrofální povodni v roce 2002 je v současnosti k dispozici pouze publikovaný slovní popis a kresbná dokumentace celého hrobu (Jančo 2003, 235, obr. 4). Ty zachycují výskyt „jednoduchého bronzového tyčinkového torquesu“, položeného v hrobě 18 na hrudi pohřbeného, který jinak obsahoval kompletní bojovníckou výbavu, ulože-

nou ve standardní poloze – železný meč, uložený podél pravého stehna, železný hrot kopí na pravé straně hlavy, loďkovitou štítovou puklicí pod pánví. Vzhledem k zániku nálezů a další dokumentace při katastrofální povodni v roce 2002 chybí bližší údaje. Nález nového hrobu se společným výskytem šperků a zbraní však následoval již v roce 2005, a to na katastru stejné obce, na jejím severním okraji při výzkumu I. Sýkorové a O. Levínské (Levínský 2009).

Výbava hrobu 67/2005

Zcela unikátním je v této situaci nález hrobu 67/2005 v Mlčechvostech. Ten naopak obsahoval dle antropologické analýzy pohřeb zřejmě starší ženy ve věku 45–60 let (Stránská – Hájek 2009) a byl vybaven klasickým typem ženského oděv stupně LT B2. Je definován přítomností bronzového nákrčníku (tab. I: 1), levého švartnového nápažníku (tab. I: 7), levého bronzového uzavřeného vývalkovitého náramku (tab. I: 9), pravého bronzového náramku kosočtverečného průřezu (tab. I: 6) s tělem pokrytým tremolovou výzdobou, zlomky železného kruhu s tělem pokrytým nízkými vývalky (tab. I: 8), nalezeným v oblasti pánve, třemi bronzovými sponami (tab. I: 2–4) a levým a pravým bronzovým nánožníkem (tab. I: 10–11). Sporná je příslušnost bronzového páskového prstýnku (tab. I: 12), který dle autora publikace souvisel s „výplní hledačského vkopu“ při pokusu o vyloupení hrobu. Z výše uvedených součástí kroje jde vesměs o produkty domácích dílen, užívané v rámci nálezového celku ještě počátkem fáze LT B2b, do které je datován i O. Levínský (2009, 314–318). Naopak zcela unikátní je v domácích podmínkách typ zastoupeného nákrčníku a uložení železného meče (tab. I: 13) na pravé ruce pohřbené a dalšího železného opaskového kroužku (tab. I: 14) v oblasti pánve, které si zaslouží bližší pozornost.

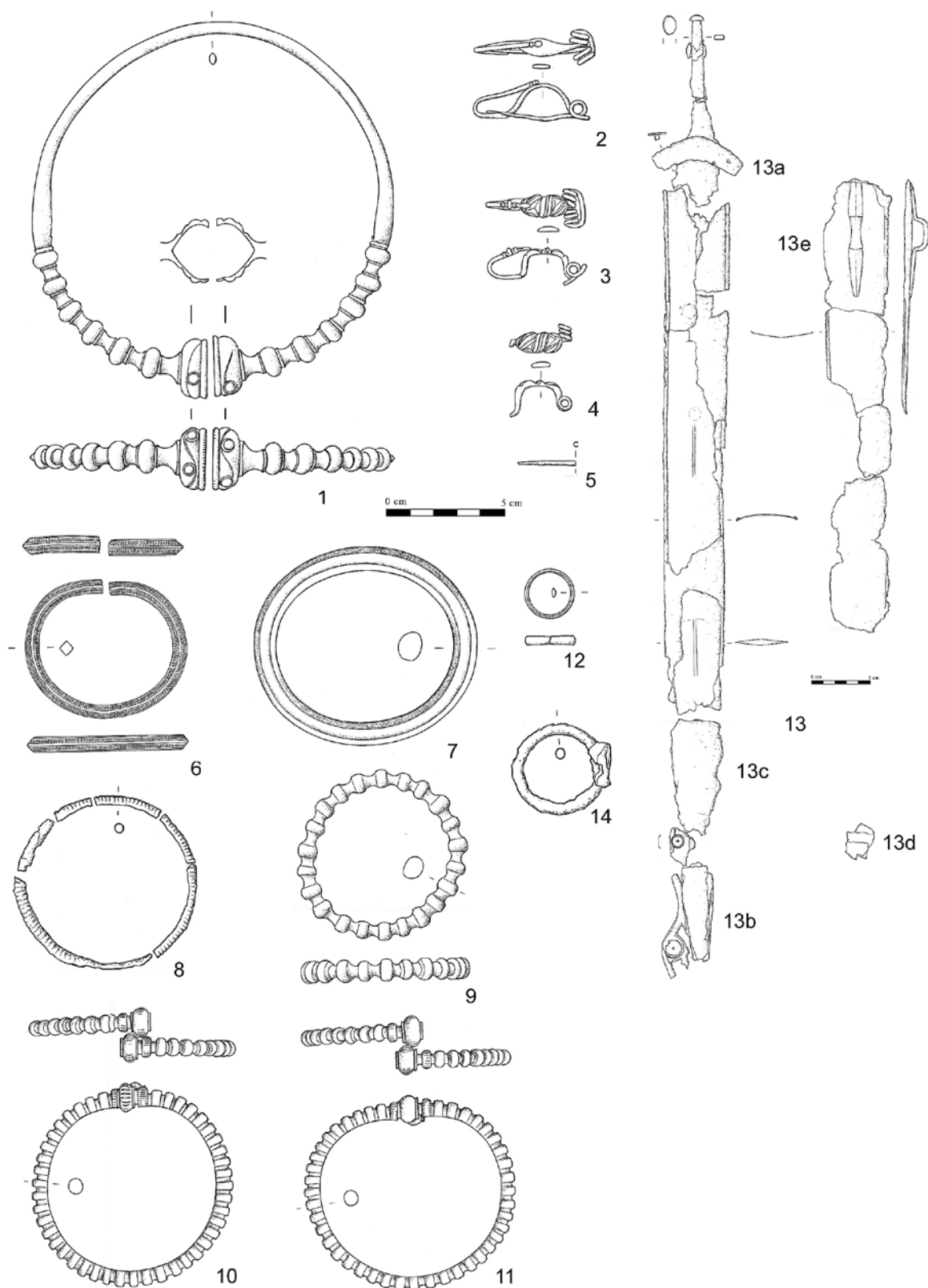
Bronzový nákrčník v hrobě 67 má průměr 145 (135) × 157 (128) mm, je vybaven dutými nárazníkovými konci o průměru 25 mm s okrajovým žebírkem a esovitou výzdobou. Z každé strany přiléhá ke koncům šestice vývalků o průměru 10–14 mm. Tělo nákrčníku o výšce 3 mm a šířce 5 mm má čočkovitý profil. V Čechách je zcela exotickým nálezem. Kartografické zpracování výskytu tohoto typu nákrčníků typu B414 a B423 v typologii E. Millet (2012, Fig. 8) vyznačuje jejich dominantní koncentraci v oblasti Porýní-Falc a Lotrinska, v prostoru západně od středního toku Rýna po oblast Moselly a Meurthe. Vznikání jejich výskytu v podobě variant s nižším počtem vývalků zasahuje na západě do oblasti

severovýchodní Champagne (Charpy 1993, 76), na severu až do oblasti Hesenska, na jihu do oblasti Bádenska-Württemberska s přilehlými oblastmi Alsaska a severního Švýcarska (Millet 2008, 97 ff., carte 13). Nelze přehlédnout, že na tuto hornorýnskou oblast navazuje horní tok Dunaje, tedy komunikační osy zásadního významu pro spojení oblastí západní a východní Evropy (Sankot 2007, 314). To může také vysvětlovat ojedinělý výskyt lokální varianty nákrčníku s jedním vývalkem před každým koncem nárazníkového tvaru, jak je uváděn v hrobě 31 na pohřebišti v Křinci-Zábrdovicích ve středních Čechách s datací H. Sedláčkou a J. Waldhauserem (1987, 146–147, obr. 18: 7) do fáze LT B1c–LT B2a.

I když výše uvedená oblast výskytu nákrčníků typu Millet B414 a B423, tzv. Zone 1, se zdá na první pohled relativně rozsáhlou, můžeme v případě nálezů z Mlčechvost upřesnit možný původ jeho předlohy v severovýchodní části jejich prostorové koncentrace, která se zde dotýká oblasti tzv. Zone 3 s výskytem nákrčníků typu Millet C3 s esovitou, plasticky provedenou výzdobou konců a středu těla (Millet 2012, Fig. 8). Tuto možnost naznačuje fakt, že zatímco nákrčníky typu Millet B414 mají zásadně hladké konce, nález z Mlčechvost nese esovitou výzdobu. Ta je svými motivy obdobná výzdobě konců nákrčníků typu Millet C3, ale je provedena odlišně v negativu a mimoto na nákrčníku z Mlčechvost chybí plastická výzdoba středu, která je také charakteristická pro nákrčníky typu Millet C3 (tamtéž).

Tyto okolnosti získávají zajímavý rozměr i s ohledem na skutečnost, že zatímco v uvedené části západní Evropy jsou masivně rozšířené nákrčníky typu Millet B414 a B423 řazené do stupně LT B1b (Millet 2012, Fig. 8), v období LT B2–C1 z této oblasti zcela mizí a výskyt tohoto typu nákrčníků je sporadicky zaznamenáván již jen v oblasti horního Rýna (tamtéž, Fig. 11). Do období LT B2 právě spadá nález nákrčníku jmenovaného typu na pohřebišti v Mlčechvostech ve středních Čechách. Ve výše uvedené oblasti původního výskytu také dochází již ve stupni LT B1b k výraznému nástupu kroje typu 8 v pojetí E. Millet, který definuje přítomnost nákrčníku, levého nápažníku, levých a pravých náramků a nánožníků. Kroj typu Millet 8 dosáhl svého dalšího rozšíření právě v průběhu stupně LT B2 (Millet 2012, Fig. 4–5). Dalším jeho reprezentantem v oblasti Čech je hrob 5 na pohřebišti v Jenišově Újezdě (Waldhauser 1978, 33–34, Taf. 2, Sankot 1993, Fig. 4) s chronologickým zařazením do fáze LT B2b.

Do časového úseku LT B2 je chronologicky řazena i skupina mečů s pochvou vybavenou zaobleným prolamovaným nákončím „skupiny 3“ (Groupe 3 –

Tab. I 1 – nákrčník, 2–4 – tři bronzové spony, 6 – pravý bronzový náramek, 7 – levý sápropelitový nápažník, 8 – zlomky železného kruhu, 9 – levý vývalkový náramek, 10–11 – levý a pravý nánožník, 12 – páskový bronzový orsten, 13 – meč, 14 – železný kroužek. – Tab. I 1 – le torque, 2–4 – trois fibules en bronze, 6 – le bracelet droit en bronze, 7 – le brassard gauche en sapropélite, 8 – l’anneau en fer en fragments, 9 – le bracelet gauche fermé aux nodosités en bronze, 10–11 – l’anneau de cheville gauche et celui droit, 12 – le bague rubanée en bronze, 13 – l’épée, 14 – l’anneau en fer.

les fourreaux avec bouterolle à extrémité ajourée de forme non circulaire) v typologii *Th. Lejarse* (1994, 22 ff.) s identickou délkou celého meče 700 mm. Tyto rysy má i meč z hrobu 67 v Mlčechvostech s ústím pochvy typu A1 (straight sided variety) v typologii *De Navarra* (1972, 23, Fig. 3: 2), tedy varianty chybějící mezi nálezy z eponymní lokality La Tène (*tamtéž*). Meč z Mlčechvost je vybaven rukojetí čtverhranného průřezu, zakončenou polokulovitou hlavicí, pod spodní stranou rukojeti je ústí pochvy zesíleno prohnutým páskovým kováním (*Tab. 1: 13a*). Pochva meče o maximální šířce 54 mm vykazuje i stopy středového žebra, přední plát je spojen se zadním plátem pomocí jemných okrajových trubiček o šířce 3 mm. Prolamované nákončí zaobleného, ale ne kruhového tvaru, má zachovaný postranní kruhový medailon o průměru 17 mm a zlomek prohnutého rámu (*Tab. 1: 13b*). S jeho horním koncem souvisel zachovaný kruhový medailon profilovaného průřezu s průměrem 10 mm (*Tab. 1: 13c*). Na zadní straně je zachycen 7 mm široký zadní můstek (*Tab. 1: 13d*). Chronologické zařazení před období středního latěnu posiluje i jeho protáhlý závěsný můstek o celkové délce 98 mm, délka střední obdélníkové části je 27 mm (*Tab. 1: 13e*). Můstky s konci protáhlého trojúhelníkového až hrotitého tvaru, zde o délce 39 mm ve spodní části a 32 mm na horním konci, byly používány dle závěrů *Th. Lejarse* (1994, 27–28) do období před založením středolátenských svatyní typu Gournay-sur-Aronde. Do 2. čtvrtiny 3. století př. Kr. je řazen nález meče s tímto tvarem závěsného můstku identické délky z Lux v oblasti Saône-et-Loire (*Ginoux 1994, 23, Pl. XIX: 2*), i když u meče s identickým tvarem závěsného můstku z Varennes-lès-Mâcon v téže oblasti *A. Bulard* (1979, 41, Fig. 6: 3) připouští jeho zařazení již na počátek středolátenského období, podobně jako meče s tímto tvarem závěsného můstku z hrobu I na pohřebišti Kosd (*tamtéž; De Navarro 1972, CXXXIV: 1b*).

Také analogický tvar prohnutého páskového kování nachází přesnou analogii ve tvaru prohnutého kování, zpevňujícího ústí pochvy meče v hrobě 230 na pohřebišti v Mannersdorf am Leithagebirge, poloha Reinthal Süd, v Dolním Rakousku, chronologicky řazeném do mladší fáze stupně LT B2 (*Ramsl 2011, 103 ff., Taf. 226/6*). Meč v hrobě 67/2005 v Mlčechvostech je doprovázen kroužkem (*tab. I: 14*) o průměru 38 (31) mm, síle 4 mm, šířka zbytku organického spojovacího pásku je 21 mm.

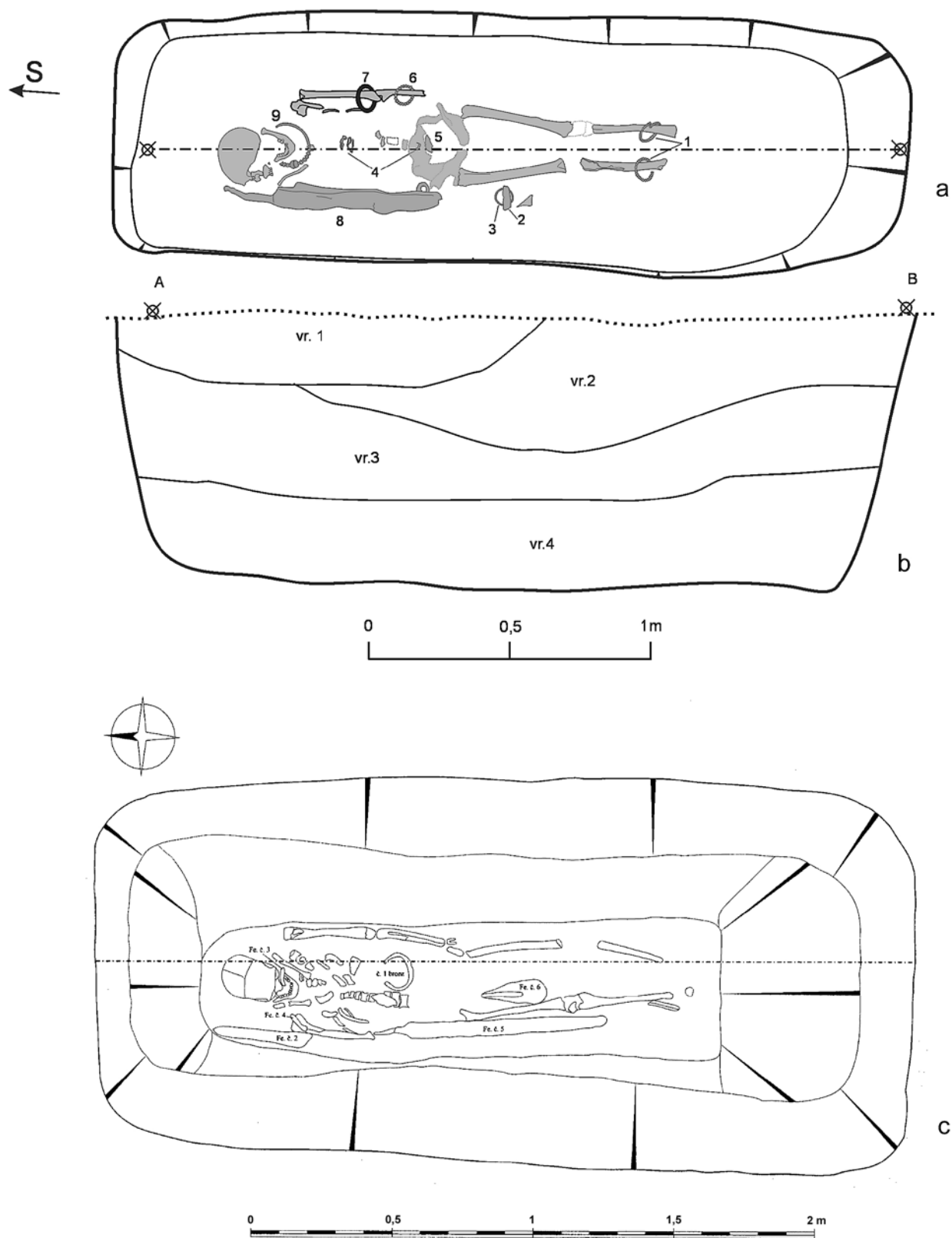
Vyhodnocení nálezové situace

Pro komplex plochých latenských pohřebišť 4.–3. století př. Kr. jsou pohřby se zbraněmi opa-

kovaně ověřeny jako pohřby dospělých mužů a na druhé straně pohřby s uvedeným typem kroje s nánožníky jako bohatě vybavené pohřby dospělých žen (*Lorenz 1978; Sankot 1978; Waldhauser 1978, 149 ff.; 1979; 1987, 42 ff.; Millet 2012, 426 ff.*). Nález nákrčníku jako charakteristického ženského šperku v hrobech se zbraněmi byl H. Lorenzem identifikován jako lokální specifikum v podunajské oblasti s tím, že v těchto případech jde o pohřby s bojovníckou výbavou a jednoduchými tvary nákrčníků, eventuálně dalšími šperky jako náramky či prsteny, ale nikdy společně s nánožníky (*Lorenz 1978, 137, Liste 7*). Podobný případ nelze vyloučit ani u pohřbu 18/2001 v Mlčechvostech, který dle publikovaného popisu obsahoval vedle kompletní bojovnícké výbavy i jednoduchý nákrčník tyčinkovitěho tvaru, položený dokonce v nefunkční poloze na hrudi (*Jančo 2003, 235, obr. 4 – zde tab. IIc*).

V případech dosud známých nálezů zbraní v ženských hrobech v ostatních oblastech laténské kultury však šlo pouze o jejich zlomky, považované za amulety (*Pauli 1975, 23 ff.*). Vedle unikátního hrobu s ženskou výbavou a kompletním mečem 67/2005 v Mlčechvostech však nedávné výzkumy identifikovaly i v prostorově blízkém prostředí Rakouska (v hrobech 266 a 88 na pohřebišti v Dürrnbergu – *Zeller 2005*) či v hrobě 212 na pohřebišti v Mannersdorfu – *Ramsl 2011, 95–97*) další příklady hrobů, vybavených vedle typické ženské výbavy i sekerou, tedy charakteristickou součástí bojovnícké výbavy ve východohalštatském okruhu a v Itálii (*Pauli 1978, 218*). Nálezy celých tvarů zbraní v hrobech žen vedly v archeologické literatuře k úvahám o jejich účasti v boji, jak naznačují dle *S. Vencla* (1984, 91–93) a nověji například *T. Bochnaka* (2010, 14 ff.) nejen příklady výskytu bojovnícké výbavy v hrobech žen v jiných společnostech, ale i písemné zprávy převážně antických spisovatelů, etnologická či historická literatura. Na druhé straně dle *T. Bochnaka* (2010) odráží pohřební ritus vzhledem ke své povaze jako určitého filtru se symbolickými a magickými prvky původní realitu pouze zdeformovaným způsobem, i když přitom výbava hrobů není složena náhodně, ale je výsledkem záměrného výběru, jehož pravidla však nejsou dnes známa (*Bochnak 2010, 21 ff.*). Co však může být poznáváno v dnešní situaci, jsou samozřejmě podrobnější údaje o pozadí nálezového prostředí určitého fenoménu, které zaměřují naše poznání lépe než široké spektrum analogií v etnologické a historické literatuře.

Již samotná přítomnost celého železného meče s jeho polohou přímo na ruce pohřbené osoby (*tab. IIa*), při absenci ostatních částí bojovnícké výbavy, neporušenost jejího kroje s polohou šperků ve funkční poloze i absence stop „hledáčského

Tab. II a – poloha nálezů v hrobě 67/2005 dle Levinského 2009, obr. 9; b – řez výplní hrobu 67/2005 dle Levinského 2009, obr. 9; c – poloha nálezů v hrobě 18/2001 dle Janča 2003, obr. 4. – Tab. II a – plan de la tombe 67/2005 d'après Levinský 2009, fig. 9; b – section du remplissage de la tombe 67/2005 d'après Levinský 2009, fig. 9; c – plan de la tombe 18/2001 d'après Jančo 2003, Fig. 4.

vkopu“ v profilu (*tab. IIB*), který by vedl až na úroveň pohřbu (*Levínský 2009*, obr. 9), mluví o dosud neznámém postupu současného uložení železného meče a zřejmě i opasku jako hlavního bojovníckého symbolu do hrobu starší ženy v jejím typickém kroji. V případě hrobu 67/2005 v Mlčechvostech, který je vybaven v Čechách zcela ojedinělým tvarem nákrčníku, chceme poukázat na některé okolnosti, konstatované v oblasti jeho pravděpodobného původu. V oblasti Lotrinska dosáhlo v průběhu pozdně halštatského a časně laténského období postavení některých žen, pohřbených v aristokraticky vybavených hrobech, takového významu, že je dokonce spojováno s tendencí „dělit se (s muži) o politickou, náboženskou a vojenskou moc“ (*Milcent 2003*, 328 ff.; *Deffressigne et al. 2010*, 203). I přes výrazné změny v následujícím období 4.–3. století je společnost nositelů laténské kultury, pohřbívaných na plochých pohřebištích, považována nadále za elitářskou (*Buchsenschütz – Gruel – Lejars 2012*, 323). V jejím prostředí předpokládáme obdobný sociální status dospělých žen, pohřbených v bohatě vybavených hrobech 4.–3. století př. Kr., jako u jejich partnerů, vybavených kompletní bojovníckou výbavou. Dle *S. Deffressigne (et al. 2010*, 204) k tomu v oblasti Lotrinska přistupuje přežívání prvků pohřebního ritu z halštatského do laténského období, nadprůměrné zastoupení ženských pohřbů na místních pohřebištích laténského období a spolu s tím i jinak zcela neobvyklá absence identifikovatelných mužských pohřbů se zbraněmi (*Lorenz 1978*, 230; *Deffressigne et al. 2010*, 204). Zejména poslední okolnost však nelze vysvětlovat pouze dosavadním stavem výzkumu. Nelze opomíjet možnosti místně podmíněných, ale jinde neobvyklých podob deponování, mezi které může patřit i popsáný příklad hrobu 67/2005 v Mlčechvostech. O škále různých teoretických možností včetně osobních důvodů, spojených s předáváním částí výbavy mezi blízkými jedinci či partnery, uvažoval již *S. Vencl (1984*, 91) a naznačuje ho například i detailní analýza hrobové výbavy hrobů 805 a 809 na pohřebišti ve Wederath–Belginum (*Haffner 1989*, 229 ff.). O významu takové praxe, spojené se zachováváním vlastní identity a příbuzenských vazeb, lze uvažovat zejména v konkrétních historických podmínkách příchodu exogenních jedinců, přinášejících si prvky vlastní identity do nového prostředí, a to zejména v období intenzivní mobility ve 3. století př. Kr. (*Szabó 1991*). Podobně je i *B. Arnoldovou (2006*, 156), citující *M. L. S. Sorensen (2000*, 91), zdůrazňován význam rozpoznání kontextuální geneze odrazu sociální situace některých jedinců v pohřebním ritu před úvahami ve smyslu tradičních koncepcí jednoznačných mužských či ženských pohřbů.

La tombe laténienne no. 67 de Mlčechvosty, district de Mělník, d'une amazone de Lorraine en Bohême centrale?

Introduction

Une information d' *E. Štorch (1911)*, restant longtemps en dehors de l'intérêt, mentionne que la tombe à Prague 9 – Hloubětín, découverte en 1909, contenait au côté d'une épée et un ceinturon tordu en fer, une bague en or et en plus un torque en bronze sur le cou. Celui-ci est muni des extrémités hémisphériques terminées par un rebord, d'après la typologie d' *E. Millet (2008*, 95 ff.). Une situation adéquate de la présence commune des armes et du torque en bronze a été constatée en Bohême de nouveau lors de la fouille de *M. Jančo* à Mlčechvosty, district de Mělník, le lieu dit „Na svini“ en 2001, au bord Sud de la commune. La description verbale publiée et le dossier de la tombe (*Jančo 2003*, 235, fig. 4) révèlent la présence „d'un simple torque en bronze en forme de tige“, déposé dans la sépulture no 18/2001 avant du thorax du défunt. Celle-ci comportait aussi une panoplie du guerrier complète, déposée en position standard – une épée en fer, gisant avant de la cuisse droite, une pointe de lance en fer avant du côté droit de la tête et un umbo du bouclier sous son bassin. Compte tenu de la disparition du mobilier et de la documentation s'ensuivant des inondations de 2002, les données plus détaillées de cette tombe font défaut. La découverte d'une nouvelle tombe comportant les parures et les armes a y lieu en 2005 déjà, et cela sur le plan cadastral de la même commune, au bord Nord de celle-ci, lors de la fouille d' *I. Sýkorová* et d' *O. Levínský*. La divulgation de cette tombe no 67/2005 de Mlčechvosty par *O. Levínský (2009*, 313 ff., fig. 9–12), contenant d'après l'analyse anthropologique une sépulture d'une femme de 45–60 ans d'âge (*Stránská – Hájek 2009*), a enrichi la gamme des sépultures d'un exemple doté au contraire d'un costume féminin du type classique de LT B2, accompagné d'une arme.

La composition et datation du mobilier

L'équipement de cette tombe comportait un torque en bronze (*tab. I: 1*), un bracelet gauche fermé aux nodosités en bronze (*tab. I: 9*), un brassard gauche en sapropélite (*tab. I: 7*), un bracelet droit en bronze (*tab. I: 6*), les fragments d'un anneau en fer (*tab. I: 8*), un anneau de cheville gauche et celui droit (*tab. I: 10–11*) et trois fibules en bronze (*tab. I: 2–4*). Ce qui est discutabile c'est l'appartenance d'une bague rubanée en bronze

d'un diamètre de 20 (18) mm et d'une hauteur de 4 mm (*tab. I: 12*), laquelle d'après *O. Levínský* (2009, 314) avait eu un rapport avec le remplissage d'une intervention lors de la tentative du pillage de la tombe. Une épée en fer (*tab. I: 13*) a été en plus trouvée dans la tombe, déposée sur le bras droit de la défunte, ainsi qu'un anneau du ceinturon en fer (*tab. I: 14*) déposé avant du bassin.

La datation de la tombe no 67/2005 de Mlčechvosty sur la base d'une étude chronologique du mobilier susvisé par *O. Levínský* (2009, 315–318) de la phase de LT B2b est confirmée suffisamment, même si la présence des types plus anciens de fibules au décor plastique de l'arc, utilisées déjà en combinaison avec un brassard en sapropélite, plaide pour une datation au début de cette phase. D'après notre avis cet ensemble offre en plus une autre possibilité d'étudier plus profondément son mobilier, surtout les deux objets les plus importants, à savoir l'épée et le torque et leur présence commune dans une tombe.

Le type du torque trouvé dans la tombe no 67/2005 de Mlčechvosty (*tab. I: 1*) constitue une découverte tout-à-fait exotique en Bohême. Le corps d'une hauteur de 3 mm et d'une largeur de 5 mm traduit un profil lentiforme. Son diamètre est de 145 mm × 157 à l'extérieur et 135 mm × 128 mm à l'intérieur. A la différence des formes des extrémités hémisphériques pleines des torques locales, ce torque est muni des extrémités creuses et d'un grand module de diamètre de 25 mm, disposant d'un rebord et comme chez certaines torques à tampons toriques – torques du type B414 d'après la typologie d' *E. Millet* (2012, Fig. 8), elles sont accompagnées de six nodosités d'un diamètre de 10–14 mm. Les tampons portent un décor en S.

Une analyse spatiale de la présence du type de torque B414 et B423 dans la typologie d' *E. Millet* (2012, Fig. 8) dévoile leur concentration prédominante dans la région de la Rhénanie-Palatinat et la Lorraine, dans l'espace situé à l'Ouest du Rhin moyen jusqu'en Meurthe-et-Moselle. La diminution de leur présence en forme de variantes avec le nombre moindre de nodosités s'étale à l'Ouest jusqu'à la région de Champagne du Nord-Est (*Charpy 1993*, 76), au Nord jusqu'à la région de la Hesse, au Sud jusqu'à la région de Bade-Württemberg avec les régions adjacentes d'Alsace et de la Suisse du Nord (*Millet 2008*, 97 ff., carte 13). On a remarqué nettement que le cours supérieur du Danube faisant suite à la haute vallée du Rhin constitue un axe de l'importance majeure pour la communication des régions de l'Europe de l'Ouest et de l'Est (*Sankot 2007*, 314). On pourrait expliquer ainsi une présence rare d'une variante locale d'un torque à une nodosité devant chaque extrémité en forme de tampons

toriques, citée dans la tombe no 31 de la nécropole de Křinec-Zábrdovice en Bohême centrale avec la datation de *H. Sedláčková* et *J. Waldhauser* (1987, 146–147, fig. 18: 7) de la phase LT B1c–LT B2a.

Même si la région susvisée de la présence du torque du type Millet B414, de la soi-disant Zone 1 s'avère relativement vaste, on peut en cas de l'objet de Mlčechvosty supposer même une origine possible de son modèle dans la partie Nord-Est de cette concentration spatiale avec l'espace de distribution des torques du type Millet B 423 sans décor au centre de la tige qui touche la région de la soi-disant Zone 3 caractérisée par la présence des torques du type Millet C3 portant le décor en S sur leurs extrémités (*Millet 2012*, Fig. 8).

Ces circonstances deviennent intéressantes compte tenu du fait que tandis que dans les parties de l'Europe de l'Ouest mentionnées les torques du type Millet B414 et B423 sont datés de LT B1b (*Millet 2012*, Fig. 8), ils disparaissent complètement à LT B2–C1 de ces régions et la présence de ce type de torques n'est constatée que sporadiquement dans la région de la haute vallée du Rhin (*ibidem*, Fig. 11). C'est justement à LT B2 qu'on situe la trouvaille du torque du type susvisé de la tombe no 67/2005 de Mlčechvosty en Bohême centrale. En plus, le costume du type 8 selon *E. Millet*, caractérisé par la présence du torque, du brassard gauche, des bracelets gauches et droits et des anneaux de cheville, a connu son épanouissement surtout au cours de LT B2 (*Millet 2012*, Fig. 4–5), attesté en Bohême aussi par d'autres ensembles, comme la tombe no. 5 de la nécropole de Jenišův Újezd (*Waldhauser et al. 1978*, 33–34, Taf. 2), située chronologiquement au LT B2b.

Appartient en plus à LT B2 une série d'épées dans leur fourreau du Groupe 3 – les fourreaux avec bouterolle à extrémité ajourée de forme non circulaire dans la typologie de *Th. Lejars* (1994, 22 ff.) avec la longueur identique de l'épée complète de 700 mm. Ces traits caractérisent aussi l'épée provenant de la tombe 67/2005 à Mlčechvosty (*tab. I: 13*). L'épée en fer dispose d'une poignée de section rectangulaire d'une longueur de 100 mm et d'une largeur de 10 mm, munie à son extrémité supérieure d'une tête effilée d'un profil semi-circulaire. Son revêtement en matière organique a été renforcé dans sa partie inférieure par une garniture de ruban (*tab. I: 13a*) d'une largeur de 17–20 mm, fixée par 2 rivets. Une forme adéquate de la garniture de ruban coudée trouve son analogie exacte dans la forme de garniture coudée renforçant la poignée d'épée de la tombe no 230 dans la nécropole de Mannersdorf am Leithagebirge en Basse-Autriche, datée par *P. Ramsl* (2011, 103 ff., Taf. 226: 6) de LT B2b/c.

Le fourreau de l'épée de la tombe 67/2005 à Mlčechvosty d'une largeur maximale de 54 mm dispose de l'entrée du type A1 (straight sided variety) dans la typologie de *De Navarro* (1972, 23, Fig. 3: 2), donc les variantes faisant défaut parmi les objets du site éponyme de La Tène (*ibidem*). Sur sa plaque avers on suit une trace d'une nervure médiane. L'assemblage des deux plaques a été réalisé par les goussières indépendantes d'une largeur de 3 mm seulement, comme le montre une rainure délimitant le bord sur la plaque avers et sur la plaque revers aussi d'une surface lisse au profil arrondi. Une bouterolle ajourée d'une forme arrondie, mais non circulaire dispose d'un disque conservé d'un diamètre de 17 mm et d'un fragment d'un cadre coudé (*tab. I: 13b*). Un bouton rond conservé d'une section profilée et d'un diamètre de 10 mm (*tab. I: 13c*) figurait à entrée de la bouterolle du côté avers, tandis que le côté revers de la bouterolle se termine par une barrette large de 7 mm (*tab. I: 13d*). La position chronologique est soutenue par la forme du pontet (*tab. I: 13e*) situé sur le côté supérieur du revers du fourreau d'une longueur totale de 98 mm, la longueur du passant rectangulaire étroit est de 27 mm, les deux pattes sont d'une forme ogivale d'une longueur de 39 mm à leur extrémité inférieure et de 32 mm à leur extrémité supérieure. D'après les conclusions de *Th. Lejars* (1994, 27–28) ces formes de pontets ont été forgées avant la fondation des sanctuaires de la Tène moyenne du type de Gournay-sur-Aronde. La découverte d'une épée avec cette forme du pontet d'une longueur identique de Lux dans la région de Saône-et-Loire (*Ginoux 1994, 23, Pl. XIX: 2*) se situe au deuxième quart du IIIe siècle avant J.-C., tandis que les épées disposant de la forme identique du pontet de Varennes-lès-Mâcon de la même région sont situées d'après *A. Bulard* (1979, 41, Fig. 6: 3) même au début de la phase laténienne moyenne de manière semblable qu'en cas de l'épée avec la forme citée du pontet de la tombe no 1 dans la nécropole de Kosd (*ibidem, De Navarro 1972, Pl. CXXXIV: 1b*).

L'épée est accompagnée d'un anneau de ceinturon en fer (*tab. I: 14*) de diamètre de 38 (31) mm, sa hauteur est de 4 mm, la largeur du reste du ruban de jonction organique faisant 21 mm.

Le contexte

Concernant les nécropoles laténiennes plates des IV–IIIes siècles avant J.-C., les tombes aux armes sont confirmées à plusieurs reprises en tant que les sépultures des hommes adultes et de l'autre côté les tombes disposant du type de costume cité avec le torques et les anneaux de cheville en tant

que les sépultures richement équipées des femmes adultes (*Lorenz 1978; Sankot 1978; Waldhauser 1978, 149 ff.; 1979; 1987, 42 ff.; Millet 2012, 426 ff.*). La présence des torques dans les tombes laténiennes aux armes n'est constatée selon les conclusions de H. Lorenz qu'exceptionnellement en tant qu'une particularité locale concentrée dans la région austro-hongroise. Dans les cas cités (*Lorenz 1978, 137, Liste 7*) il s'agit pourtant des tombes à panoplie du guerrier complète disposant des formes de torques distinctes, éventuellement avec une apparition exceptionnelle des bagues et des bracelets, mais jamais des anneaux de cheville. Même si le mobilier de la tombe 18/2001 de Mlčechvosty n'est plus à la disposition, sur la base de la description de la structure de la panoplie complète du guerrier accompagnée „d'un simple torques en bronze en forme de tige“, déposé dans la sépulture no 18/2001 avant du thorax du défunt (*Jančo 2003, 235, fig. 4, ici fig. 2c*), cette tombe pourrait faire théoriquement partie de cette série.

Tant qu'on a identifié jusqu'ici les armes dans les tombes féminines de la civilisation laténienne, il s'agissait traditionnellement de leurs seuls fragments, lesquels d'après les conclusions de *L. Pauli* (1975, 23 ff.) assumaient la fonction d'amulettes. En dehors de la tombe à mobilier féminin et à une épée complète no 67/2005 de Mlčechvosty, les recherches récentes ont identifié même dans le milieu de l'Autriche voisin qui nous est proche – dans les tombes nos 266 et 88 de la nécropole de Dürrenberg (*Zeller 2005*) ou dans la tombe no 212 de la nécropole de Mannersdorf (*Ramsel 2011, 95–97*) d'autres exemples de tombes à mobilier féminin typique et à une hache en tant qu'une composante caractérisant la panoplie du guerrier dans le cadre du domaine hallstattien de l'Est et en d'Italie (*Pauli 1978, 218*). Comme l'indiquent *Sl. Vencl* (1984, 91–93) et plus récemment *T. Bochnak* (2010, 14 ff.) les trouvailles des formes complètes d'armes dans les tombes féminines de différentes civilisations, comme c'est le cas de l'épée déposée dans la tombe no 67/2005 de Mlčechvosty, peuvent impulser les réflexions sur la participation des femmes aux combats, aussi comme les rapports écrits des auteurs antiques, les ressources ethnologiques et historiques. En même temps, d'après *T. Bochnak* le rite funéraire reflète de l'autre côté la réalité d'une manière déformée, et cela compte tenu de sa fonction d'un certain filtre comportant les éléments symboliques et magiques, même si „le mobilier funéraire n'est pas composé accidentellement ... mais sa composition reste toujours le résultat d'un choix coïncident dont les règles ne sont pas connues aujourd'hui“ (*Bochnak 2010, 21 ff.*). Ce qui peut pourtant être reconnu dans la situation

actuelle, ce sont les données plus détaillées d'un contexte de certain phénomène, lesquelles enrichissent notre connaissance mieux qu'une large gamme des analogies provenant des ressources ethnologiques et historiques.

La présence d'une épée en fer complète déposée directement sur le bras de la défunte en absence des autres composantes de la panoplie du guerrier, l'intégrité de son costume y compris la position fonctionnelle des parures (Levínský 2009, fig. 9, en haut, ici fig. 2a) et l'absence des traces d'une intervention „lors de la tentative du pillage de la tombe“ dans la coupe de la fosse (Levínský 2009, fig. 9, ici fig. 2b) qui devrait descendre au fond de la tombe révèle un procédé inconnu jusqu'ici du dépôt simultané de l'épée en fer et vraisemblablement du ceinturon en tant qu'un symbole majeur d'un guerrier dans la tombe aux côtés de la femme défunte âgée, enterée dans son costume féminin typique. Dans ce sens il est hors de question de prévoir une erreur possible de la détermination anthropologique lors de la classification sociale des tombes aux armes comme dans de nombreux cas cités par J. Waldhauser déjà (1979, 56). En cas de la tombe no 67/2005 de Mlčechvosty, disposant d'un torque unique en Bohême, il importe de souligner quelques circonstances, constatées concernant son origine vraisemblable en Lorraine. Lors de la période de la fin du Hallstatt et du début de La Tène en Lorraine la position de certaines femmes, enterrées dans les riches tombes aristocratiques a atteint une telle importance qu'on y mentionne une tendance à „partager un pouvoir politique, religieux et militaire“ (Milcent 2003, 328 ff.; Deffressigne et al. 2010, 203). Malgré les changements importants survenus lors de la période suivante des IV–IIIes siècles, la population des porteurs de la civilisation laténienne, enterrés dans les nécropoles plates est considérée toujours encore comme élitaire (Buchsenshütz – Gruel – Lejars 2012, 323). Au sein de celle-ci on prévoit un statut social des femmes adultes, enterrées dans les tombes à équipement riche des IV–IIIes siècles avant J.-C. similaire à leurs partenaires, disposant de la panoplie du guerrier complète. D'après S. Deffressigne (et al. 2010, 204) cette situation est en Lorraine accompagnée du transfert de certains éléments du rite funéraire du Hallstatt jusqu' à La Tène, de la surreprésentation marquée des tombes féminines dans les nécropoles laténiennes et même de l'absence existante jusqu' à présent des tombes masculines aux armes identifiables (Lorenz 1978, 230; Deffressigne et al. 2010, 204). A notre avis, il n'est pas toujours possible d'expliquer l'aspect dernièrement cité uniquement par un état de recherche. On ne peut pas omettre les possibilités des autres

formes inhabituelles de la déposition, parmi lesquelles l'exemple décrit de la tombe no 67/2005 de Mlčechvosty pourrait figurer. En plus, c'était déjà S. Vencl (1984, 91) qui a mentionné un éventail des possibilités théoriques y compris les motifs personnels liés à la transmission des composantes de l'équipement entre les individus proches ou entre les partenaires, ce qui indique par exemple d'une façon illustrative l'analyse détaillée de l'équipement des tombes nos 805 et 809 dans la nécropole de Wederath-Belginum par A. Haffner (1989, 229 ff.). L'importance d'une telle pratique pour garder le système des critères lié à l'identité de son origine et des liens de parenté peut être évidente surtout lors de l'arrivée des individus exogènes, conservant les éléments de son costume originaire, dans un milieu nouveau, en plus lors de la période d'une mobilité très intensive (Szabó 1991). On arrive ainsi logiquement à partager le point de vue de B. Arnold (2006, 156), ayant cité M. L. S. Sorensen (2000, 91) que la clé pour la compréhension de la situation sociale d'un individu concret consistait dans la connaissance de sa genèse contextuelle. (Traduit en français par Jana Štifterová)

Zusammenfassung

Einige in den Jahren 2001 und 2005 im Katastergebiet Mlčechvosty, Landkr. Mělník, auf zwei Gräberfeldern entdeckte Latènegräber weisen für Böhmen vollkommen ungewöhnliche Arten der Deponierung der Grabsausstattung auf. Im Kriegergrab 18/2001 wurde das ungewöhnliche Vorhandensein eines typisch weiblichen Schmuckstücks festgestellt, eines einfachen Barrenhalsrings, der in nicht funktioneller Lage niedergelegt worden war. Durch diese Kombination deponierter Funde könnte das Grab 18/2001 in Mlčechvosty mit der bereits von H. Lorenz als für das Donauebiet typisches Phänomen identifizierten Gruppe von Kriegergräbern mit Halsringen zusammen hängen.

In Grab 67/2005 ist eine komplette Ausstattung einer 45–60jährigen Frau, die die Zugehörigkeit zur Führungsschicht der damaligen Gesellschaft repräsentierte, vervollständigt durch die Niederlegung eines kompletten Eisenschwerts mit einem Gürtelrest, und zwar in einer Position, die der funktionellen Niederlegung in Kriegergräbern entspricht. Dieses Prinzip der Deponierung typischer weiblicher und männlicher Ausstattungsteile findet wiederum vereinzelte Parallelen im breiteren Donauebiet, der traditionell eine unersetzliche Rolle in der Kommunikation zwischen dem östlichen und westlichen Gebiet der Latènekultur gespielt hatte.

Die Tracht der in Grab 67/2005 in Mlčechvosty Bestatteten enthält außerdem auch einen in Böhmen völlig unbekanntem Halsringtyp, dessen Verbreitung dagegen in Rheinland–Pfalz und Lothringen in der Stufe LT B1 üblich ist. In der Ausstattung des Grabs 67/2005 in Mlčechvosty befindet er sich aber im Kontext der Phase LT B2b, als er aus dem ursprünglichen Vorkommensgebiet definitiv verschwindet. Lothringen zeichnet sich zugleich traditionell durch eine überdurchschnittliche Vertretung an Frauengräbern bei bisher seltsamem Fehlen identifizierbarer Gräber mit Waffen aus.

Theoretisch lässt sich daher die Überlegung über eine weitere mögliche Übertragung lokal bedingter Elemente von Bestattungsriten nicht ausschließen, die für das Herkunftsgebiet der bestimmten Person spezifisch waren, und ihre Erhaltung im Bestattungsritus exogener Personen, besonders während der Zeit der intensiven Mobilität des 3. Jahrhunderts v. Chr. Zugleich betont eine Reihe von Studien über die Genderproblematik die Bedeutung der Unterscheidung der kontextuellen Genese der Widerspiegelung der individuellen sozialen Situation von Überlegungen im Sinn der traditionellen Konzepte eindeutiger männlicher oder weiblicher Bestattungen. (Deutsch von Bettina Židková)

Publikováno s podporou projektu Grantové agentury Univerzity Karlovy v Praze č. 5645212.

Literatura

- Arnold, B. 2006:* Gender and archaeological mortuary analysis: In: S. Milledge Nelson (ed.): Handbook of gender in archaeology. Lanham – New York – Toronto – Oxford, 137–170.
- Bochnak, T. 2010:* L'armement dans les tombes féminines à l'âge du fer en Pologne. *ISTROS* 16, 13–36.
- Buchsenschutz, O. – Gruel, K. – Lejars, T. 2012:* L'âge d'or de l'aristocratie celtique, IVe et IIIe siècles av. J.-C. *Annales HSS* avril–juin, no. 2, 295–324.
- Bulard, A. 1979:* Fourreaux ornés d'animaux fantastiques affrontés découverts en France. *Etudes celtiques* 16, 29–52.
- Deffressigne, S. – Landolt, M. – Millet, E. – Tikonoff, N. – Caumont, O. 2010:* Premier bilan sur les nécropoles de la région lorraine de la fin du VIe siècle à la fin de l'indépendance. In: Ph. Barral et al. (dir.): Gestes funéraires en Gaule au Second Age du fer. Actes du XXXIIIe colloques international de l'AFEAF Caen 2009, Vol II., 189–206.
- De Navarro, J. M. 1972:* The Finds from the site of La Tène. Scabbards and the swords found in them. London.
- Ginoux, N. 1994:* Les fourreaux ornés de France du Ve au IIe siècle avant J.-C. *Etudes celtiques* 30, 7–86.
- Haffner, A. 1989:* Die Kriegergräber 805 und 809 vom Ende der Latènezeit. Zur Bedeutung des Beigabensplittings. In: Gräber – Spiegel des Lebens. Mainz am Rhein, 229–238.
- Charpy, J.-J. 1993:* Esquisse d'une ethnographie en Champagne celtique aux IVe et IIIe siècles avant J.-C. *Etudes celtiques* 28, 75–125.
- Jančo, M. 2003:* Nález hemidrachmy Filipa II. z polykulturného sídlištného a z laténského pohřebního areálu Mlčechvosty, okr. Mělník – Griechische Hemidrachma des Philipp II. aus den prähistorischen Siedlungen und aus dem latènezeitlichen Gräberfeld in Mlčechvosty, Bez. Mělník. *Archeologie ve středních Čechách* 7, 231–243.
- Lejars, T. 1994:* Gournay III. Les fourreaux d'épée. Le sanctuaire de Gournay-sur-Aronde et l'armement des Celtes de La Tène moyenne. Paris.
- Levínský, O. 2009:* Mlčechvosty (okr. Mělník) – polykulturní sídliště a pohřebiště z období mladšího pravěku a středověku (novověku). Výzkum v roce 2005 – Mlčechvosty, Mělník district – a multicultural settlement and cemetery from the period of later prehistory and the middle ages (modern period). Excavation season 2005. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 305–322.
- Lorenz, H. 1978:* Totenbrauchtum und Tracht. Untersuchungen zur regionalen Gliederung in der frühen Latènezeit. Bericht der Römisch-germanischen Kommission 59, 1–380.
- Milcent, P.-Y. 2003:* Status et fonction d'un personnage féminin hors norme. In: C. E. Rolley (dir.): La tombe princière de Vix. Paris, 312–366.
- Millet, É. 2008:* Parures et accessoires vestimentaires: Le costume funéraire dans les régions du Rhin moyen et supérieur, du Vème au IIIème siècle avant J.-C. Thèse de doctorat. Université de Bourgogne Dijon, Johannes Gutenberg Universität Mainz.
- Millet, É. 2012:* Le costume funéraire des régions du Rhin moyen et supérieur entre le Ve et le IIIe siècle avant J.-C. In: M. Schönfelder – S. Sievers (Hrsg.): L'âge du Fer entre la Champagne et la vallée du Rhin, 34e colloque international de l'AFEAF, Aschaffenburg 2010, 421–442.
- Pauli, L. 1975:* Keltischer Volksgalube. Amulette und Sonderbestattungen am Dürrnberg bei Hallein und im eisenzeitlichen Mitteleuropa. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 28, München.
- Pauli, L. 1978:* Der Dürrnberg bei Hallein III. Auswertung der Grabfunde. Münchener Beiträge zur Vor- und Frühgeschichte 17.
- Ramsel, P. 2011:* Das latènezeitliche Gräberfeld von Mannersdorf am Leithagebirge, Flur Reinthal Süd, Niederösterreich. Mitteilungen der Prähistorischen Kommission Band 74.
- Sankot, P. 1978:* Struktur des latènezeitliches Gräberfeldes. In: J. Waldhauser et al.: Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen II. Teplice, 78–93.
- Sankot, P. 1993:* L'équipement personnel et sa signification sociale illustrés par l'exemple des nécropoles celtiques de Bohême. *Revue archéolog. Ouest. Supplément* 6, 311–327.
- Sankot, P. 2007:* Le IVe et IIIe s. av. J.-C. en Bohême, Europe centrale In: Chr. Mennessier et al. Eds.: La Gaule dans son contexte européen aux Ve et IIIe s. av. n. è, Actes du XXVIIe colloque international de l'AFEAF, Clermont-Ferrand 2003, 309–317.
- Sedláčková, H. – Waldhauser, J. 1987:* Laténská pohřebiště ve středním Polabí, okr. Nymburk – Latènezeitliche Gräberfelder in dem mittlerem Elbegebiet, Bez. Nymburk. *Památky archeologické* 78, 134–204.
- Sorensen, M. L. S. 2000:* Gender archaeology. Cambridge.
- Stránská, P. – Hájek, M. 2009:* Laténské kostrové pozůstatky z Mlčechvosty – La Tène Period skeletal remains from Mlčechvosty. *Archeologie ve středních Čechách* 13, 323–325.
- Štorch, E. 1911:* Těnský hrob v Hloubětíně. *Pravěk* 7, 143–144.
- Szabó, M. 1991:* Les Celtes et leurs mouvements au IIIe siècle av. J.-C. In: Les Celtes. Milano, 303–319.
- Vencl, S. 1984:* Otázky poznání vojenství v archeologii. *Archeologické studijní materiály* 14.
- Waldhauser, J. et al. 1978:* Das keltische Gräberfeld bei Jenišův Újezd in Böhmen. *Archeologický výzkum v severních Čechách* 6–7.
- Waldhauser, J. 1979:* Konfrontation der anthropologischen und archäologischen Ermittlung von Männer-, Frauen- und Kindergräber auf keltischen Nekropolen in Böhmen. *Anthropologie* 17/1, 55–62.
- Waldhauser, J. 1987:* Keltische Gräberfelder in Böhmen. Bericht der Römisch-germanischen Kommission Bd. 68, 25–179.
- Zeller, K. W. 2005:* Amazonengräber auf dem Dürrnberg? In: Scherben bringen Glück. Festschrift für Fritz Moosleitner zum 70. Geburtstag. Salzburg, 156–159.